POSTMODERNİZM ÖLDÜ MÜ?

Francis Fukuyama'nın sonlar teorisine bakılacak olursa sadece tarihin sonuna değil, insanın bir şekilde bağlantısı olan her şeyin sonuyla karşı karşıyayız demektir. İnsanoğlu tarihi boyunca teninin ve ruhunun dokunduğu her şeyi tüketmiş ve hâlihazırı onun yerine ikame edecek bir şey de bulamamıştır.[1] Fukuyama'nın sözünü ettiği liberalizmin dünyaya galebesi ile alternatif ideolojilerin sonu, bir ideoloji olan liberalizmin kendisinin de nihai aşamada yaşayacağı durum olduğundan diğer ideolojileri yutan o ideoloji de sonlar silsilesinden payını alacak demektir. İnsanın ölümlü ve fani olduğu düşünülecek olursa oluşturduğu yasalar ve ideolojilerin de bir şekilde fani ve ölümlü olduğu tezi ortadadır. Bu tartışmalar eşiğinde bizde seksenli yıllarda görünmeye başlayan, kısa sürede moda olan bir akımın da Türkiye'de göz açıp kapayıncaya kadar bir furyaya dönüştüğünü görecektik. Batıda belki de kavram olarak edebi eserlerde hele de İspanyol edebiyatında 20. yüzyılın ilk çeyreklerine kadar götürülebilen, daha sonraları mimari alandan sosyolojiye, kültür alanından gündelik hayata da dahli olan, yine kısa zaman zarfında kendi kavramlarını ve ideolojisini, tavrını ve duruşunu da ortaya koyan postmodernizm bizde örneğin ilk kültürel metne, edebi aşamada seksenli yılların sonunda, doksanlı yıllarda Süreyyya Evren'in "Postmodern Bir Kız Sevdim" ile kendini gösterdi. Kavram olarak da akımın –hadi ideolojinin de- reklamı böylelikle ilkin edebi dünyamızda görülmüş oldu. Klasik gelenekten sıkılmış, Oulipo grubunun yarım asır önce edebiyatta gösterdiği deneyselliklerle okurlara alternatif bir okuma eylemi sunan böylesi deneyselci, garip, klasik çizgiyi bertaraf eden, okurla arasında oyunu hükümferma kılan yazarların da ivedi oluşmasıyla okurlar için postmodern edebiyatla alternatif bir okuma alanı oluşmuş oldu. Bu sözünü ettiğim oluşum dünyada da öyleydi bizde de öyle. Edebiyat sosyolojisinde temel olan okuma ediminin halkta karşılığını bulacağı dört sacayağı yazar, kitap, okur ve medyaysa bunlardan çok önemli bir role sahip okur kitlesi

[1] Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Profil Kitap, (Zülfü Dicleli çevirisi) İstanbul 2016, 528 s.

postmodernin bu "cıvıklığından", "kaypaklığından", ciddiyetsizliğinden", "rahatlığından" da etkilenmiş göründü. Yıllarca ırmak anlatılarda masal nineleri, "nağıl neneler" gibi kendini dinleyenlere üst dereceden bakan, anlatıyı onlara –okurlara- teslim etmeyen, birörnek anlatının patriyarakasına inanmak zorunda kalmış okurlar, kendini kale alan; kendini ciddiye, yeri geldiğinde de ti'ye alan, onu kendine muhatap edinen, onunla oynanyan, onu yalnız bırakmayan bu yeni anlatıcıya meftun oldu. Eskilerden daha fazla okura –metinlerde yer er onunla alay etse, onu ironize, parodize etse de- değer verdiğinden, okurlarda pasif bir okurluk ediminden çok aktif bir okuma edimi görülmüş, bu da zamanla okurların hoşuna gitmiştir. Bir örnek verilecek olursa klasik metinlerde anlatıcının kendini dışa vurumu –istisnaları olsa da- olmadığından postmodern metinlerin anlatıcılarını dışa vurduğunda, metnin içinden kendine seslenen bir anlatıcıyı okurlar gördüğünde, kendilerine hitap eden bir anlatıcı deneyimlediklerinde bir mektubun karşılıklı muhatap ilişkisi gibi romandan zevk almışlar; okurlar artık cahil değil de bilgili ve donanımlı olduklarından, postmodern metinlere bilgisiz ve donanımsız yaklaşılamadığından, postmodern romanın bu anlatıcı-okur samimiyetinden zevk almışlardır. Klasik metinlerde anlatıcı öznenin dağılmadığı ama postmodern romanlarda dağıldığını gördüğümüzde, anlatıcının metne difüze olmasının artık çağın da gerekliliği olduğu, yüzyılın sonunda hele de Avrupa'da başlayan dil krizinin (Sprachkrise), Schnitzler'in iç monoloğunun, Joyce'un bilinçakışı yönteminin, Hofmanssthal'ın "Chandos Mektupları"nın neden yüzyılın sonunda ortaya çıktığı ile de koşut bir düşüncedir. Çağ ve dünya değişince, teknoloji arttıkça ve insanların yaşam standardı değişince, modernleşme, teknolojik bir bireyleşme sınırsız bir aşamaya geldikçe dilin de küçüldüğü, ufaldığı, geniş ve okyanussal açılımını eskiden olduğu gibi yaşayamadığını fark ederiz. Klasik metinler, Dostoyevski, Tolstoy, Balzac, Solyenitsin, poli historik metinler Musil'in "Niteliksiz Adam"ı, Broch'un "Uyurgezerler" romanı, Thomas Mann'ın "Büyülü Dağ"ı, nitelik ve nicelikte ne kadar sınırsız sayfalara geriniyorsa, daha sonra devreye girecek, insanlık için felaket yılları ve savaşlar, açlıklar, insanın retoriğinde de ister istemez etkiler oluşturacak, insanın özde cümle kurma becerisini elinden alacaktır. Roman Polanski'nin "Piyanist"inde Spielmann adlı piyanistin İkinci Dünya Savaşı'nda diğer Yahudiler gibi Auschwitz trenine binmeyip, bir şekilde

oradan kaçıp kurtulup, karnını doyurmak için yıkık evlerde konserve aradığını, konserveyi zar zor bulduğunda onu açacak elinde fer bulamadığını da düşünecek olursak, dilin de aynen burada sözkonusu olan insanın mecalsizliği gibi kaybolup gittiği, insanın özüne geri çekildiği ve o dönemlerde yaşayan insanların uzun cümle kurma kabiliyetlerini yitirdiklerini göreceğiz. Milenyuma vardığımızda yanı başımızda, sınırımızda savaşlar sürse de dünyanın her tarafında teknolojik devrimlerle okurların uzun cümle kurma kabiliyetlerini yitirdiklerini, yaşamımıza eklenen hektikliğin, aceleciliğin, sabırsızlığın artık global bir duygu durum olduğunu söyleyebiliriz. Eskiler ne kadar yavaşsa, biz bir o kadar hızlıyız. Eskiler yavaşlıkta mutluluğu bulmuşken bizler hızlılıkta soluk almaktayız. Sanal alemin etkisiyle, twitter, instagram, facebook ve başka medya alanlarında uzun cümle kurmanız engellenmekte, okur artık audo-visuel, hele de görsel destekli kısa yazılarla ruhsal doyumunu gerçekleştirmektedir. Yazar olarak klasik metinlerin kalınlığını, okur olarak da yazılsa dahi bu metinleri okuyacak okur sabrını artık bu jenerasyonda bulabileceğimiz zor gözükmektedir. Sezai Karakoç'un "Hızırla Kırk Saat"ında medeniyet tarihini yazı endeksli bir sayfaya sıkıştırdığı o şiiri düşünecek olursak,

"**kağıt endüstrisinde müthiş bir gerileyiş tekniği**
papirüs
mermer
tuğla
ceylan derisi
ipek
kumaş
odun
saman
kepek"[2]

Mermerlerden, ceylan derilerinden kepeğe dek düştüğümüz bu dönemlerde bir şeyin de eleştirisi yapılmaktadır. Bu eleştiri insanlığın yazıyı ucuzlaştırdığı, yazının kutsiyetinin kalmadığı görüşüyle koşuttur. Kadim Mısır tabletlerindeki resimler medeniyeti temsil ederken milenyum emojilerinin o kadim yazılardan kaç binyıl sonra insanlığı bir ucuzluğa sevk

[2] Sezai Karakoç, **Gün Doğmadan**, (**Hızırla Kırk Saat**), Diriliş Yayınları, İstanbul 2004, s.182

ettiği de düşünülmeye değer. Yazıya verilen değer, hatta edasıyla titiz bir yazma ediminden, Romantik yazarların tüylü dolmakalem, hokka divitlerinden şimdi twitte bilmem üçyüz vuruşla sınırlı bir duruma soktu yazanı ve okuru da. Yazanın da sabrı, okuyanın da sabrı artık azaldı. Klasik metinlerde erdem yazma ediminde hiçkimseden etkilenmemek, kimseden edebi veriler almamak, özgün şeyler oluşturmakken postmodern metinlerde pastij ve kolajı da kendine çıkış yolu ya da bahane kılarak intihallerin ardı arkası gelmedi. Şeyh Galib'in "Esrarımı Mesnevi'den aldım, çaldımsa da miri malı çaldım" şiirinden alıntı yaparak postmodern metinlerinde intihalini olumlayan Orhan Pamuk bu türde metinlerarası geçişlerin olabileceği, hatta onların metne çok az değişikliklerle alınabileceğini de onaylamış oldu.

Giriş cümlelerinde Fukuyama'nın sonlar teorisinden bahsederken her akımın, ideolojinin sonu olacaksa postmodernizmin de bir akım olarak sonunun gelmesi kadar doğal br şeyin olmadığına dikkat çekmiştim. Postmodernizm zamanla nasıl kendinden önceki akımlara bir karşı duruş sergilemiş ise postmodernizme zamanla de bir karşı duruş sergilenecektir. Akım olma özelliğini taşıyorsa "her şey akar" (anything goes) felsefesi gereği kendisi de tarihin eskimişler listesinde yerini alacaktır. Hatta postmodernizm milenyumda nefeslendiğinde onun öldüğü, tükendiği ve postyapısalcılık akımının onu ikame ettiği, onu da metamodernizmin, dijimodernizmin, hatta bunlarla aynı anlamda kullanılan otomodernizm, kozmodernizm, post-postmodernizm bunların yerini aldığı görülür.

Milenyumun çılgın sanallığı, worldwideweb'in gücü, dünyanın artık çoktan global bir köy haline gelmesi, insanların mesafe olarak birbirlerindne uzak olsalar da sanal alemin gücüyle birbirlerine olağanüstü yakınlığı, gündelik hayata elektronik gücün etkisi, apayrı bir dünzya olarak "e- müesseselerin" oluşması sanal alemin yediden yetmişe gerçekliğinde kat ettiği mesafe jenerasyonu da olabildiğince düşünsel, ahlaki açıdan etkiledi. Dün kurmaca metin olarak Goethe'nin Genç Werther'inden etkilenerek aşk acısı çekip intihar edenler bugün yeni jenerasyon olarak mavi balinanın talimatlarıyla, daha korkuncu ise sanal alemin bildiğimiz gerçekliğe dahliyle yeni intihar türü oluşturdu. Sadece internetin hayatımıza girmesiyle değil, gündelik hayatta internetsiz, oyun konsolsuz, telefonsuz, sanal sitelersiz, teknolojinin iletişime kazandırdığı ve gündelik hayatımızı yaşanır hale

getirdiği (!) bütün o aktiviteler Marks'ın da yüzyılın sonunda sözünü kapitalizmin yabancılaştırıcılığı efektini korkunç duruma getirdi. Sanal alemin hayatımıza girmesinde elbette olumlu yanlar da yok değildi. Evde otururken vergisini belediyeye gitmeden, dışarı çıkmadan bir tıkla gerçekleştiren insan için o kolaylığı yok sayacak değilim. Banka işlerin kolaylığını da. Havaleyi ansızın bir tıkla dilediğiniz yere gönderebiliyor, bankada kuyruklara kalmıyorsunuz. Lakin sanal alemin milenyum insanının yaşantısını çokça değiştirdiğini, toplumsal olguların köklü değişime uğradığı da buraya not edilmelidir. Dünya postmodernizm ile tamamlanmayacağına göre, postmodernizmin de bir akım olarak eksikliklerinin olduğunu bilmemiz gerekir. Bu eksiklikleri metamodernizm ya da dijimodernizm dolduracaktır.

Söz konusu her alanda tüketimse dijimodernizmin, ya da post postmodernizmin postmodernizmden farklı olarak bizlere sunacağı tüketim alanları olacaktır. Postmodernizmin öldüğü yerde metamodernizmden söz edenler metamodernizmin de bir sanat akımı olduğunu bilirler. Onun süreksiz, değişken, geçici ve nevi şahsına münhasır olduğu kadar mekân odaklı ve performansa dayalı, dolambaçlı ve sorgulayıcı sanatı içeren bir gündemi olduğu da söylenmektedir.[3] Postmodernizmi bir saçmalık olarak gördüklerinden ona bir tepki olarak 2010 yılında kültürel kuramcılar Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker tarafından ortaya atılan bu görüş pragmatik romantizm, bilinçlendirilmiş saflık, ılımlı fanatizm, bir başka deyişle modern-postmodenizmi uygun görmektedir. Michel Gondry, Devendra Banhart bu akımın temsilcilerinden bazılarıdır.[4]

Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker bir webzin olarak yayınladıkları "Metamodernizm Üzerine Notlar" (Notes on Metamodernism) adlı yazılarında ölen postmodern yerine metamodernizmi koyduklarını, bu akımın modern, postmodern kafa karışıklıklarını bertaraf ettiğini dilendirmektedirler. Postmodern görelilik, ironi ve pastiş kültürü'nün sona ererek yerlerini yükümlülük, duyguları etkileme ve hikaye anlatımı üzerinde duran ideoloji sonrası bir duruma bıraktığını, meta'nın modernizm ile postmodernizm arasındaki salınmaya

[3] http://www.sanatatak.com/view/postmodernizm-oldu-mu / Erişim tarihi 16.02.2020
[4] A.g.e.a

işaret ettiğini, dolayısıyla da kuşkuyu olduğu gibi melankoliyi, içtenliği ve ironiyi, duyguyu ve duyarsızlığı, kişiseli ve politiği ve de teknoloji ile techne'yi içermesi gerektiğini sözlerine katıyorlar.[5] Carl Gustav Jung'un arketip teorisini ve Geştalt teorisini de yedeklerine alarak modern ve de postmodern düşüncenin oluşturduğu gerçeklik anlatıları ile hesaplaşmaya devam edilir.

II.

Bir yönüyle de insanlık tarihinin seyrine ve hızına soluk dayanmamaktadır. Eskiler zamanı, akan sulara, akan kumlara, akan ne varsa onlara benzetmişlerdir. Postmodern düşünce de bu akıştan nasibini alır. İnsan değişir, dünya da değişir. Zaman her şeyi oluruna vardırır. Bu bağlamda Hz. Adem'in "bütün isimleri bildiği bilgisiyle" dünyaya inişi sürecinde isimlerin dünyevi nesnelere verilen kavramlar olduğu düşünülecek olursa dili bildiğimiz ve diğer canlılardan da bu bilgiyle ve aklımızla ayrıldığımız söylenebilir. Bu dünya denilen yerde dilimiz ile diyaloğu sağlayacak, onunla anlaşacak, medeniyet tanzim edecek, hayat tarzımızı, ideolojilerimizi, ihtiyaçlarımızı bu minvalde sağlayacağız. Her çağın kendi gereksinimi ve kavramları olduğu doğrudur. Bu insanın nesneye, yeni nesnelere, keşfettiği yeni şeylere, ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişir durur. Romantik dönemde moda olan "düello" kavramı, o dönemin ikliminde bir anlama sahipken "beton" ya da "asfalt", "gökdelen", "i phone", "android" gibi sözcükler de çağın hızıyla şimdilerde bulunan sözcüklerdir. Bu işin gündelik hayatta akan seyriyse, aynı şey entelektüel düzeyde de bir tarihi seyir gerektirir. Kalem erbapları ilk zamanlardan günümüze dek yazma, düşünme eylemlerini sürdürmüş ve toplumsal her olay, durum, insanlık durumları için de kavram geliştirmişlerdir. Felsefe disiplini, edebiyat disiplini sosyal bilimler olarak nasıl kendi kavramlarını üretmiş ve öyle bir kültür tarihi inşa etmişse, fen bilimleri dalında da fizik, kimya, biyoloji, tıp zamanla kavramlarını şekillendire şekillendire günümüze kadar bir kavram yekûnu oluşturmuştur. Modern dönemden sonra postmodernizmin de elbette kendine ait bir kavram portföyü olacaktır. Neden modernizme karşı çıkıldığı, modernizmden sonra nasıl bir zihniyete doğru her alanda

[5] A.g.e.a.

evirildiğini gösterecek bir kavram düzeyi postmodernizm için gerekliydi. Bu bir anlamda kuruluş ve ortaya çıkış manifestosu olarak gerekliydi. Klasik kolajlardan, pastişlerden, parodilere kadar kendi kavram düzeyini oluşturacak ve edebiyattan arkeolojiye, mimariye ve sinemaya kadar bu kavramları canlı tutacaktır. Batıda daha erken dönemlerde bizde 80'lerde başlayan bu akımın kırk sene sonra artık hükmünü tamamladığı ve yerini post yapısalcılığa bıraktığı, post yapısalcılığın da nerdeyse hükmünü tamamladığı ve yerini metamodernizme, post postmodernizme bıraktığını yukarıda dillendirmiştik. Batı post yapısalcılığı bile tam anlamıyla tüketmiş ve post postmodern dönemi de nerdeyse tüketme aşamasına varmıştır. Çağın hızlı dönüşümü karşısında hiçbir şey dayanmamaktadır. Sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel olaylar öyle hızlı bir seyir halinde ki alternatif akımlar yerden mantar gibi bitivermektedir. Ekonomipolitik seyirler, dünyanın her anlamda değişimi kurumları, durumları, şartları hızlı bir şekilde değiştirmekte, o kurumlarla, durumlarla, şartlarla oluşmuş kavramlar etkisini kısa zaman sonra yitirmektedir. Gerçi başka bir bellek ve zihin durumuyla dünyada vücut bulmuş ve anlam kazanmış, bir dönem insanların hafızasında yer etmiş hiçbir kavramın silinip gitmeyeceği veya bir su baloncuğu gibi gökte patlayıp yitmeyeceğini söylemek isterdim. Akademide yeni derslerin açıldığı ve eski derslerin de yer aldığı bir veri tabanında hiçbir eski dersi silme imkânı bulunmazmış. Açılan dersler sonsuza kadar, atıl olsalar, işlenmeseler de orada müheyya beklerlermiş. Sanki kavramlar da atıl olsalar da orada bir yerde müşterisini bekliyormuş gibime geliyor. "Glasnost" ve "prestroika"yı örneğin unutmuştuk. Kimse kullanmıyordu artık. Ama sizin sorunuzla bu iki politik kavramı hafızanın gizli çekmecelerinden çıkarıp yeniden kullandım. Diğer kavramlar da sanki böyleymiş gibime geliyor. Bir yönüyle de hiçbir akımın tam tekmil ölmeyeceğini düşünüyorum. Girdiğim edebiyat tarihi derslerine en ilkel Alman edebiyatı akımlarından günümüze kadar, hatta artık Berlin duvarının yıkıldığı, artık olmayan Demokratik Almanya ve Federal Almanya edebiyatından söz ediyorum. O döneme ait kavramları bu derslerde canlı tutmak durumundayım bir edebiyat tarihçisi olarak. Bir yönümle Hz. Adem'e verilen isimlerin dirilişe kadar canlılığını koruyacağına inanıyorum. Ölü dillerin kavramları elbette spesifik uzmanlık gerektirmektedir. Bugün Hitit ya da Urartu ya da Sümer kompetanları ancak o uygarlığa ait kavramları bilmektedirler. Hala yaşayan uygarlıkla ölü

uygarlık arasında bir köprüden söz edebilmekteyiz. Biz burada elbette ölü dillerden, ölü uygarlıklardan değil de yakın tarihten ya da biraz daha uzak tarihten konuştuğumuz için bu sözcüklerin, kavramların canlılığı daha şanslıymış gibime geliyor. Bu bağlamda postmodern dönem ölse de post postmodern dönem o görünürde ölü akımın kavramlarına alternatif ve contra bir hareket yürüttüğünden kendi kavramlarını da edebiyat, kültür, sanat tarihi metinlerinde yaşatacaktır. Her akım bu bağlamda kendi zamanını yaşayıp, insanlarda etki bırakıp, sonsuz bir zaman gerinmeyip vakti geldiğinde de tarihin tozlu raflarında yerine sokulacaktır. Postmodernizm de ona contra hareket olarak post postmodernimz de ona da contra bir hareket olarak post postpostmodernizm de.